

АНОТАЦІЯ

Назва дисципліни/освітнього компоненту	Диференційна психологія
Компонент освітньої програми	Вибірковий
Загальна кількість кредитів та кількість годин для вивчення дисципліни	3,0 кредити / 90 годин
Вид підсумкового контролю	Залік
Мова викладання	Українська
Викладач	НЕМЕШ Олена Миколаївна доктор психологічних наук, професорка кафедри вікової та педагогічної психології
CV викладача (in) на сайті кафедри	https://psuhologia.rshu.edu.ua/kafedra/kafedra-vikovoï-ta-pedahohichnoi-psykholohii/sklad-kafedri/86-personaliyi
E-mail викладача:	olena.nemesh@rshu.edu.ua

Очікувані результати навчання

Мета та завдання навчальної дисципліни

Програма вивчення вибіркової навчальної дисципліни «Диференційна психологія» складена відповідно до освітньої програми для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 053 «Психологія» галузі знань ОП «Практична психологія».

Мета викладання – ознайомлення студентів з завданнями, основними конструктами диференціальної психології та формування уявлення про формальний підхід до вивчення індивідуальності.

Завдання. У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен знати: структуру, предмет, основні завдання та методи диференціальної психології; орієнтуватися в існуючих підходах до вивчення диференціальної психології; індивідуальну специфіку перебігу психічних процесів; типологічні та індивідуальні відмінності в темпераменті, характері та здібностях людини; особистісні відмінності та структурно-функціональну модель індивідуальності людини; індивідуальні відмінності стилю діяльності та поведінки людини; статево-вікові відмінності, історію розвитку та сучасний стан соціальної психології як науки; завдання і методи психологічних досліджень; психічні процеси, психічні стани, психологічні особливості особистості; рушійні сили психічного розвитку особистості; соціальну психологію особистості.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен вміти: виявляти індивідуально-типологічні особливості людини та індивідуальний стиль її діяльності; налагоджувати ефективні взаємовідносини між людиною і оточуючим середовищем; використовувати диференціально-психологічні знання для діагностичної, консультативної, корекційної, реабілітаційної та психотерапевтичної практики.

Згідно вимог освітньо-наукової програми здобувачі вищої освіти у процесі вивчення вибіркової компоненти можуть набути таких компетентностей:

Інтегральна компетентність

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у сфері психології, що передбачають застосування основних психологічних теорій та методів та характеризуються комплексністю і невизначеністю умов.

Загальні компетентності (ЗК)

- ЗК01. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
- ЗК02. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.
- ЗК03. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.
- ЗК04. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.
- ЗК05. Здатність бути критичним і самокритичним.
- ЗК06. Здатність приймати обґрунтовані рішення.
- ЗК07. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).
- ЗК08. Навички міжособистісної взаємодії,
- ЗК11. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.
- ЗК12. Здатність спілкуватися державною та іноземною мовою як усно, так і письмово, поважати різноманітності та мультикультурності

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК)

- СК01. Здатність оперувати категоріально-понятійним апаратом психології.
- СК02. Здатність до ретроспективного аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду розуміння природи виникнення, функціонування та розвитку психічних явищ.
- СК03. Здатність до розуміння природи поведінки, діяльності та вчинків.
- СК04. Здатність самостійно збирати та критично опрацьовувати, аналізувати та узагальнювати психологічну інформацію з різних джерел.
- СК09. Здатність здійснювати просвітницьку, психопрофілактичну діяльність відповідно до запиту.
- СК10. Здатність дотримуватися норм професійної етики.
- СК12. Здатність застосовувати знання психологічних механізмів функціонування, розвитку та формування психічних явищ, генезису особистості, її діяльності та індивідуальних особливостей.
- СК13. Здатність виявляти толерантність (повагу та позитивне ставлення) до розмаїття культур, гендерної приналежності, індивідуальних форм самовираження, та самоздійснення.

Освітньо-науковою програмою передбачено досягнення наступних *програмних результатів навчання (ПР)*:

- ПР01. Аналізувати та пояснювати психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми та пропонувати шляхи їх розв'язання.
- ПР02. Розуміти закономірності та особливості розвитку і функціонування психічних явищ в контексті професійних завдань
- ПР03. Здійснювати пошук інформації з різних джерел, у т.ч. з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, для вирішення професійних завдань.
- ПР04. Обґрунтовувати власну позицію, робити самостійні висновки за результатами власних досліджень і аналізу літературних джерел.
- ПР06. Формулювати мету, завдання дослідження, володіти навичками збору первинного матеріалу, дотримуватися процедури дослідження.
- ПР08. Презентувати результати власних досліджень усно / письмово для фахівців і нефахівців.
- ПР10. Формулювати думку логічно, доступно, дискутувати, обстоювати власну позицію, модифікувати висловлювання відповідно до культуральних особливостей співрозмовника.
- ПР12. Складати та реалізовувати програму психопрофілактичних та просвітницьких дій, заходів психологічної допомоги у формі лекцій, бесід, круглих столів, ігор, тренінгів, тощо, відповідно до вимог замовника.
- ПР13. Взаємодіяти, вступати у комунікацію, бути зрозумілим, толерантно ставитися до осіб, що мають інші культуральні чи гендерно-вікові відмінності.
- ПР16. Знати, розуміти та дотримуватися етичних принципів професійної діяльності психолога
- ПР17. Демонструвати соціально відповідальну та свідому поведінку, слідувати гуманістичним та демократичним цінностям у професійній та громадській діяльності.
- ПР18. Вживати ефективних заходів щодо збереження здоров'я (власного й оточення) та за потреби визначати зміст запиту до супервізії.

Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Диференційна психологія індивідуальності

Тема 1. Диференціальна психологія як наука

Диференціальна психологія як галузь психологічної науки, її предмет і завдання. Диференційна психологія. Індивідуально-психологічні відмінності. Завдання диференційної психології.

Передумови виникнення науки про індивідуальні відмінності. Етапи розвитку: донаукового знання, природничо-наукової парадигми пізнання і гуманітарної парадигми. Передумови виникнення: життєві спостереження і психологія здорового глузду; вимоги практики; впровадження в психологію експериментального методу; впровадження методів статистичного аналізу; використання даних психогенетики.

Історичний аспект розвитку диференціальної психології. Становлення концептуальних ідей, завдань і методів диференціальної психології.

Поняття психологічної норми. Чинники психологічної норми. Напрями диференціально-психологічних досліджень.

Міфи, теоретичні установки й методологічні суперечності диференціальної психології. Соціобіологічний аналіз. Психолінгвістичне моделювання. Психофізіологічний підхід. Психогенетична теорія. Структурно-функціональний аналіз.

Методи диференціальної психології. Класифікація методів. Класифікація Б.Г.Ананьєва (організаційні та емпіричні методи, методи обробки та аналізу результатів, методи інтерпретації результатів).

Тема 2. Природа людської індивідуальності.

Взаємодія середовища та спадковості. Групи теорій з погляду надання переваги ними біологічній або середовищній, соціально-культурній детермінації.

Сучасне розуміння спадковості та середовища. Ознаки середовища. Екологічне середовище як систему з чотирьох концентричних структур. Ортогенетична концепція Х.Вернера.

Спадковість і середовище: найбільш поширені помилки. Спадкове проти вродженого. Подібність з батьками. Успадкування набутих ознак. “Материнські враження”. Спадковість, навколишнє середовище і мінливість.

*Людина як представник біологічного виду *homo sapiens*.* Основні відмінності між людиною і вищими тваринами. Якісні відмінності людської психіки. Біотип людини, його види.

Організм як тілесний чинник індивідуальності. Індивід як формально-динамічна характеристика особистості. Індивід, найзагальніші характеристики індивіда. Особистість.

Особистість – психологічний носій соціальних властивостей. Індивідуальність – інтегральна біопсихосоціальна характеристика людини. Сфери структури індивідуальності К.Леонгарда.

Диференціально-психофізіологічний підхід до проблеми детермінації індивідуальних відмінностей. Підходи В.М.Русалова. Диференціальна психофізіологія, Гуморальна (рідинна) теорія індивідуальних відмінностей. Властивості нервової системи за І.П.Павловим. Властивості, що відносяться до процесів збудження і гальмування. Концепція трирівневої структури властивостей нервової системи В.М.Русалова. Рівні у структурі індивідуальності В.С.Мерліна.

Системна психофізіологія – новий погляд на природу індивідуальності. Теорії функціональних систем. Суб'єктно-діяльнісний підхід С.Л.Рубінштейна. Структура індивідуальності Б.Г.Ананьєва. Індивід за О.М.Леонтьєвим, В.С.Мерліном. Інтегральна індивідуальність. Модель цілісної індивідуальності В.М.Русалова. Спеціальна теорія індивідуальності.

Тема 3. Диференціальна психологія темпераменту.

Поняття про темперамент. Історія вчень про темперамент (Гіппократ, К.Гален, Аристотель, П.Лесгафт, Т.Фуракада, А.Галлер, Г.Врісберг). Френологія Галля. фізіогноміка Ломброзо. Теорія К.Сіго. Конституційна теорія Е.Кречмера. Система Шелдона. Теорія І.Канта, І.Павлова.

Фізіологічні теорії темпераменту. Вчення І.Павлова про типи нервової системи. Теорія Я.Стреляу.

Психологічні критерії темпераменту. Психологічні критерії. Локуси контролю. Теорія К.Юнга, Х.Айзенка.

Темперамент та індивідуальний стиль діяльності. Особливості індивідуального стилю діяльності. Підбір співробітників. Підбір на керівну посаду. Оптимальна стратегія при взаємодії з людьми різного темпераменту. Поведінка в екстремальних ситуаціях.

Зв'язок темпераменту з основними властивостями особистості. Властивості особистості (вразливість, емоційність, імпульсивність, тривожність). Короткий типологічний опис психологічних характеристик особистості по ознаці темпераменту.

Тема 4. Диференціальна психологія характеру.

Поняття про характер. Походження терміну характеру. Характер. Ставлення, які визначають істотні особливості особистості.

Вчення про характер. Іменологія. Фізіогноміка. Хіромантія. Графологія. *Риси характеру.* Найзагальніші властивості характеру. *Характер і темперамент.* Акцентуації характеру за К.Леонгардом.

Формування характеру. Віковий аспект розвитку характеру. Самовиховання характеру. Праця.

Змістовий модуль 2. Диференційна психологія психічних процесів особистості.

Тема 5. Диференціально-психологічна характеристика психічних процесів

Індивідуальні особливості особистості. Індивідуальні особливості мислення. Поняття про мислення. Розумові дії та операції мислення. Форми мислення. Характеристика індивідуальних особливостей мислення. Інтелект.

Індивідуальні особливості пам'яті. Поняття про пам'ять. Процеси пам'яті. Індивідуальні відмінності пам'яті у людей.

Індивідуальні особливості уваги. Поняття уваги. Характеристика індивідуальних властивостей уваги.

Індивідуальні особливості уяви. Поняття про уяву. Механізми уяви. Прийоми уяви. Стадії творчої уяви.

Індивідуальні особливості здібностей. Поняття про задатки та здібності. Фактори розвитку здібностей. Рівні здібностей.

Тема 6. Диференціальна психологія статі.

Я –концепція як детермінанта соціальної поведінки особистості. Я –концепція. Я-образ. Самооцінка. Локус-контроль.

Статусно-рольові характеристики особистості. Статус. Авторитет. Престиж. Позиція. Роль. Ранг.

Гендерна детермінанта соціальної поведінки особистості. Гендер. Показники «чоловічих» і «жіночих» образів. Статева диференціація. Статева роль. Гендерні ролі. Фемінність, маскуліність та андрогінність. *Особливості і труднощі соціалізації чоловіків та жінок. Наслідки порушення гендерно-рольової ідентичності та гендерно-рольової поведінки. Транссексуалізм. Гендерно-рольові дисгармонії як наслідки порушення гендерного розвитку.* Гендерно-рольовий інфантілізм. Гендерно-рольовий дефіцит. Атрофія гендерної ролі.

Тема 7. Особистість та інші особистості.

Форми та структура спілкування особистості. Спілкування. Комунікація. Форми спілкування. Види спілкування. Структура вербального спілкування. Науки, що вивчають невербальне спілкування. Віддаль між партнерами. Види жестів. Засоби невербального спілкування.

Техніка та прийоми спілкування. Техніка та прийоми спілкування. Етапи спілкування. *Процес розуміння іншої людини.* Перший етап процесу егоцентризму. Егоцентризм, його види. Другий рівень взаєморозуміння. Ідентифікація. Емпатія. Найтипівіші форми емпатії (співпереживання, співчуття, рефлексія). Фактори, які заважають правильно сприймати та оцінювати людей. Фактори, які впливають на сприйняття людини. Установка. Стили спілкування.

Сутність керівництва та лідерства. Напрямки розуміння і напрямки дослідження лідерства в організаціях. *Поведінка і риси лідера.* Особистісна теорія лідерства. Характеристики успішних лідерів. *Ліберальний і авторитарний стилі лідерства.* Матриця лідерських стилів. *Загальна модель лідерства. Лідери та виконавці. Модель взаємодії лідера і виконавця: значення команди. Теорія компетентності. Харизматичне лідерство. Лідерство в команді. Стили батьківського виховання.*

Професійна орієнтація особистості. Основні форми профорієнтації. Професійна самоорієнтації. Чинники професійної орієнтації. Професійна самоідентифікація. Професійне навчання. Фактори, що впливають на прискорення процесу навчання. Фактори, що впливають на прискорення процесу навчання.

Теорії мотивації праці особистості. Теорія Мак-Клелланда про потребу в досягненнях. Теорія ієрархії потреб А. Маслоу. Теорія ERG . Двофакторна теорія Ф. Герцберга. Теорія характеристик роботи Дж. Р.Хекмана і Р.Олдхема. *Когнітивні теорії мотивації праці.* Теорія загальних очікувань В.Врума. Теорія справедливості (Дж. С. Адамс). Теорія постановки цілей (Е.Локе та Г.Ламата).

Задоволеність роботою особистістю. Задоволеність роботою. Групи факторів, що впливають на задоволеність роботою. Особистісні якості, що впливають на задоволеність роботою. Основні критерії задоволеності працівника працею. Поведінка працівника у зв'язку з задоволеністю працею. Мотивація, задоволеність працею і заробітна плата. Фактори залучення до трудового процесу. Фактори, що впливають на залученість до роботи.

Ергономіка та особистість. Історія становлення ергономіки як самостійної дисципліни. Предмет, методологічна база та мета ергономіки. Надійність людини. Робоче місце та вимоги до нього. Типи напруженості. Монотонність. Заходи по боротьбі з монотонністю. Умови праці. Психофізіологічні основи ергономіки. Плюси і мінуси машин на виробництві.

Робота як джерело стресу. Стрес. Види стресу. Психологія професійного здоров'я. Основні причини виробничих стресів. Основні форми прояву виробничих стресів. Профілактика стресів і способи боротьби з їх наслідками. Індивідуальні підходи до запобігання стресів.